

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО СТВОРЕННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

TRAINING OF FUTURE TEACHERS TO CREATE A HEALTH-PRESERVING ENVIRONMENT UNDER BLENDED LEARNING CONDITIONS IN PRIMARY SCHOOL

У статті розкрито теоретико-практичні аспекти підготовки майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язберігаючого середовища в умовах змішаного навчання. У статті проаналізовано ряд нормативно-правових документів чинного законодавства України, які визначають створення безпечного та здорового освітнього середовища, зокрема, у контексті змішаного навчання, на державному рівні. Проведено теоретичний аналіз досліджень вітчизняних науковців щодо зазначеного питання. На основі теоретичного аналізу наукової літератури, уточнено зміст понять «освітнє середовище», «здоров'язберігаюче освітнє середовище». Особливу увагу приділено впливу цифрових технологій на здоров'я учнів, описано ряд негативних наслідків, які можуть виникнути при недотриманні інформаційної культури, здоров'язберігаючих технологій. Акцентовано на необхідності формування у майбутніх педагогів компетентностей для забезпечення безпечного та ефективного використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі. Підкреслено важливість педагогіки партнерства – залученості батьків до формування здорового та безпечного освітнього середовища, адже учні початкової школи, в силу віку, не можуть це зробити самостійно та потребують допомоги. У статті представлено результати дослідження, спрямованого на визначення рівня готовності майбутніх учителів початкової школи до створення здоров'язберігаючого освітнього середовища в умовах змішаного навчання. На основі емпіричного дослідження (опитування) 190 студентів освітнього рівня «Бакалавр» та «Магістр», 270 практикуючих вчителів початкової школи, було встановлено, що більшість з них усвідомлюють важливість здоров'язбереження, проте мають обмежені знання про методи та інструменти для його забезпечення в умовах змішаного навчання. На основі отриманих даних сформульовано рекомендації щодо вдосконалення програм підготовки майбутніх учителів початкової школи.

Ключові слова: освітнє середовище, здоров'язберігаюче освітнє середовище,

змішане навчання, освіта, початкова школа, майбутні вчителі, готовність, професійна діяльність, підготовка.

The article reveals the theoretical and practical aspects of preparing future primary school teachers to create a health-preserving environment under conditions of blended learning. It analyzes a number of regulatory legal documents from Ukraine's current legislation that define the creation of a safe and healthy educational environment, particularly in the context of blended learning at the state level. A theoretical analysis of domestic researchers' studies on this issue was conducted. Based on the theoretical analysis of scientific literature, the meanings of the concepts "educational environment" and "health-preserving educational environment" have been clarified. Particular attention is paid to the impact of digital technologies on students' health; a number of negative consequences that may arise from not adhering to information culture and health-preserving technologies are described. The necessity of forming competencies in future educators to ensure the safe and effective use of information and communication technologies in the educational process is emphasized. The importance of partnership pedagogy is underscored – the involvement of parents in forming a healthy and safe educational environment – since primary school students, due to their age, cannot do this independently and need assistance. The article presents the results of a study aimed at determining the readiness level of future primary school teachers to create a health-preserving educational environment under blended learning conditions. Based on empirical research (a survey) of 190 students at the "Bachelor" and "Master" educational levels and 270 practicing primary school teachers, it was established that most of them realize the importance of health preservation but have limited knowledge about methods and tools for ensuring it in blended learning conditions. Based on the obtained data, recommendations have been formulated to improve the training programs of future primary school teachers.

Key words: educational environment, health-preserving educational environment, blended learning, education, primary school, future teachers, readiness, professional activity, training.

УДК [378:373.3-051]:373.3.043.2:613
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/76.38>

Шоловій М.-Т.І.,
аспірант, асистент кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освіта характеризується високим ступенем динамічності та нестабільності, що вимагає від учителів початкової школи постійного професійного розвитку та адаптації. Розширення спектру педагогічних компетентностей, включаючи здатність до інновацій, гнучкість у використанні різних форм і методів навчання, а також навички забезпечення

психологічної безпеки учнів – є актуальними завданням сучасної педагогічної науки. Проблема збереження власного психофізичного здоров'я вчителя в умовах підвищених навантажень привернула нашу увагу. Тож питання здоров'язберігаючого освітнього середовища в контексті формування готовності майбутніх вчителів початкової школи до професійної діяльності набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здоров'язбережувальне освітнє середовище є важливим компонентом сучасного освітнього процесу. Законодавство України забезпечує правову основу для його створення та функціонування. Дотримання вимог нормативно-правових документів (Закон України «Про повну загальну середню освіту», рекомендації Міністерства освіти і науки України щодо створення безпечного освітнього середовища та попередження і протидії булінгу (цькуванню), «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки», Лист державної служби України з надзвичайних ситуацій № 03-1870/162-2 «Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти», Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 № 1669 «Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти», Постанова Кабінету Міністрів № 87 від 21 лютого 2018 року «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти») є обов'язковим для всіх учасників освітнього процесу.

Аналіз наукової літератури вказує на високий інтерес українських дослідників до питання здоров'язбережувального освітнього середовища, що стало об'єктом наукових розвідок В. Вітюк, Л. Гаврилюк, В. Кутасевич, О. Мехеда, О. Петренко, О. Прохоренка, С. Трубаچهвої. Проблемою підготовки майбутніх учителів займалися С. Гаркуша, І. Зязюн, С. Сисоєва, М. Кадемія, Н. Мачинська, О. Цюняк, Н. Яремчук та ін. Окремі аспекти готовності до професійної діяльності вивчали І. Заблоцька, Л. Бродська, В. Дідух, Т. Садова, В. Староста, С. Михнюк, Т. Лозицька, О. Скоробагата.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз наукової літератури виявив, що, хоча питання формування здоров'язбережувального середовища для майбутніх вчителів початкової школи є актуальним, його структура та компоненти вимагають більш детального дослідження. Системний підхід до аналізу цього феномену дозволить більш чітко визначити напрямки подальших досліджень.

Мета статті полягає у виявленні факторів, що впливають на рівень готовності вчителів початкової школи до створення та підтримки здоров'язбережувального середовища в межах їх професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу. Забезпечення та створення безпечного освітнього середовища врегульовується на рівні держави. У Законі України «Про повну загальну середню освіту» зазначено, що безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних

та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору [7].

У Державному стандарті початкової освіти перелічено ціннісні орієнтири, на яких ґрунтується реалізація мети початкової освіти. Виділимо ті, які найбільше стосуються нашого дослідження: міцне здоров'я та добробут, яких можливо досягти шляхом формування здорового способу життя і створення умов для гармонійного фізичного та психоемоційного розвитку; забезпечення безпеки у результаті створення атмосфери довіри і взаємоповаги, перетворення школи на безпечне місце, де запобігають насильству і цькуванню, надають необхідну підтримку; утвердження людської гідності шляхом виховання чесності, відваги, наполегливості, доброти, здатності до співчуття і співпереживання, справедливості, поваги до прав людини (зокрема, права на життя, здоров'я, власність, свободу слова тощо) [4].

Беручи до уваги умови воєнного стану, акцентуємо на безпечних умовах професійної підготовки майбутніх фахівців. Так, зокрема, обладнане укриття повинно відповідати стандартам Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС), є гарантією безпеки дітей та працівників під час повітряних тривог та інших надзвичайних ситуацій у воєнний стан («Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти») [6].

Публікація Державної служби якості освіти «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» рекомендує вчителям щоденно проводити інформування/інструктажі щодо протоколів безпеки з дітьми. Діти зможуть діяти згідно протоколів безпеки лише за умов розуміння правил і якщо правила будуть повторюватись і обговорюватись щодня. Тренувальні евакуації не можна недооцінювати, навіть якщо втрачається час на освітній процес, адже в пріоритеті – збереження життя та здоров'я. Для учнів початкової школи слід проводити евакуації, мінімізуючи стрес, додаючи ігрові елементи, задля зниження тривожності (допомогти улюбленому персонажу знайти шлях до сховища або організувати тренування у вигляді настільної гри). Окрім дитячого здоров'я, акцентовано на важливості емоційного стану педагогів, який є надзвичайно важливим для якості викладання і якості результатів навчання учнів. Задля особистої стійкості вчителів та вміння надати необхідну підтримку учням під час надзвичайних ситуацій воєнного характеру, які надважливі

в умовах воєнного стану, рекомендовано проходити психологічні тренінги [1].

Проблема здорового та безпечного освітнього середовища стала предметом пошуку вітчизняних науковців. Найважливішим завданням українського вчителя, на думку С. Сисоєвої, є збереження покоління, яке надалі формуватиме майбутнє України. Вчена наголошує, що професійна діяльність і професійна підготовка вчителя мають розглядатися через призму збереження здоров'я і життя дітей та молоді. Другим пріоритетом для вчителя під час війни, дослідниця вважає, є утримання власного стану максимально ресурсним для професійної й не лише професійної діяльності [12, с. 11]. В умовах невизначеності стабільність емоційного стану вчителя є життєво необхідною для створення сприятливого освітнього середовища. Щоб допомогти дітям відчувати себе в безпеці, вчителю необхідно спочатку подбати про власний емоційний стан.

Під час підготовки вчителя до професійної діяльності слід звернути увагу на створення здоров'язбережувального освітнього середовища. Освітнє середовище, як зазначає О. Петренко, – наративний, комунікативний феномен конкретизує сутність і значення сучасної освіти, актуалізує необхідність проектування освітнього простору як світу майбутнього. Створення освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату, це – безперервний процес пошуку відповідей на нові виклики життя [9, с. 12].

Дослідники по-різному визначають поняття «здоров'язбережувальне освітнє середовище», зокрема – це:

- цілеспрямований процес, що є складовою професійної підготовки педагога та здійснюється з метою формування готовності вчителя до створення умов, що забезпечують збереження та зміцнення здоров'я школяра та використання здоров'язбережувальних технологій [2, с. 11];

- дотримання санітарно-гігієнічних норм, повітряного та світлового режимів та інше у всіх сферах організації життєдіяльності дитини в закладі освіти [10, с. 33].

В. Вітюк виокремлює такі напрями роботи вчителя для формування здоров'язбережувального освітнього середовища початкової школи:

- забезпечення організаційно-гігієнічних умов здійснення освітнього процесу;

- утвердження пріоритету грамотного піклування про здоров'я учнів;

- підбір та навчання педагогічних працівників здоров'язбережувальних технологій;

- реалізація принципів здоров'язбережувальної педагогіки на практиці;

- навчання здоров'я та виховання культури здоров'я учнів;

- моніторинг стану фізичного та психічного здоров'я школярів, вплив здоров'язбережувальних

факторів та результативності діяльності школи щодо охорони здоров'я учнів;

- оптимізація діяльності медичної та психологічної служб школи;

- попередження «шкільних хвороб», «шкільних стресів»;

- залучення батьків учнів до участі у шкільній програмі «Здоров'я» [2, с. 10].

О. Мехед виділяє наступні показники ефективності здоров'язбережувального освітнього середовища: матеріально-технічна забезпеченість здоров'язберігаючого середовища, відповідність санітарно-гігієнічним нормам; організація системи харчування згідно чинним санітарним правилам та нормам; взаємовідносини між активними учасниками освітнього процесу; стан усіх компонентів здоров'я; показники рухової підготовленості; цілісність оздоровчих впливів [11, с. 117].

Якість освітнього процесу безпосередньо залежить від професійної підготовки вчителів. Для того, щоб педагоги могли ефективно працювати в сучасних умовах, необхідне створення такого освітнього середовища, яке б відповідало вимогам часу. Важливу роль у цьому процесі відіграють інформаційно-комунікаційні технології. Завдяки їх використанню можна підвищити ефективність роботи вчителя, забезпечити індивідуальний підхід до навчання кожного учня та, як наслідок, покращити якість освіти в цілому. Як зазначають С. Трубочева та О. Прохоренко, поняття інформаційної культури та культури здоров'язбереження тісно пов'язані, так, зокрема, «раціональне застосування технології змішаного навчання сприяє вихованню інформаційної культури та навчання комп'ютерної грамотності, що нерозривно пов'язано з турботою про збереження здоров'я здобувачів освіти. Особливості та можливості технології змішаного навчання у формуванні в учнів інформаційної культури можна розглядати як здоров'язбережувальний чинник у процесі проектування освітнього середовища» [13, с. 96].

У контексті здоров'язбережувальної проблематики варто зазначити і негативні сторони застосування сучасних цифрових технологій – посилюється навантаження на організм школяра, неконтрольоване використання дітьми комп'ютерної техніки викликає стійку залежність та загострює багато інших проблем здоров'язбереження. Проблеми, пов'язані з надмірним використанням цифрових технологій, охоплюють широкий спектр: від фізичних розладів, таких як порушення зору та опорно-рухового апарату, до психічних проблем, як-от інтернет-залежність та депресія [3, с. 42].

Л. Гаврилук підкреслює, що формування інформаційної культури дуже важливе й необхідне для збереження здоров'я підростаючого покоління. Автор зауважує, що починати формувати інформаційну культуру слід у дітей молодшого

шкільного віку, коли за допомогою розважальних і пізнавальних ігор та освітніх програм інформаційна культура може органічно увійти до загальної культури особистості [3, с. 44].

Аби з'ясувати, наскільки готові майбутні вчителі початкової школи до роботи в умовах змішаного навчання, ми провели опитування серед 190 студентів бакалаврату та магістратури зі спеціальності «Початкова освіта» з різних університетів України та 270 вчителів з різних шкіл Львівщини, які вже мали досвід практики в школі у змішаному форматі. В одному із питань ми мали на меті виявити, з якими видами труднощів у професійній діяльності зустрічалися респонденти в умовах змішаного навчання. Серед відповідей були скарги на негативний вплив на здоров'я (фізичне та ментальне) від роботи за комп'ютером, респонденти відчували втому від роботи за монітором, порушення постави та погіршення зору.

Отримані відповіді респондентів та аналіз вищезазначеної літератури спонукав нас до доповнення змісту навчальних тем та модулів таких освітніх компонентів освітньо-професійної програми Початкова освіта на кафедрі початкової та дошкільної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка:

– «Дидактика та педагогічні технології в початковій школі» – запропоновано до теми практичного заняття № 14 «Технології проблемного навчання та розвитку творчої особистості» додати завдання – розробити ігрову ситуацію евакуації до укриття в тій школі, в якій проходить практику; до лекційного заняття № 15 «Технології дистанційного навчання» – розглянути всі можливі моделі змішаного навчання;

– «Методика навчання інформатичної освітньої галузі у початковій школі» – запропоновано до теми 16 лекційного заняття «Відповідальність та безпека в інформаційному суспільстві» включити питання інформаційної культури;

– «Методика навчання соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі» – запропоновано включити модуль «Сучасне здоров'язберігаюче освітнє середовище».

Висновки. Професійна діяльність педагога, особливо в умовах сьогодення, має бути спрямованою на формування здоров'язбережувального освітнього середовища. Здоров'я учнів – це інвестиція в майбутнє, а якісна підготовка вчителів – це інструмент для досягнення цієї мети. Створення здорового освітнього середовища в умовах динамічного розвитку цифрових технологій є одним з найактуальніших завдань сучасної освіти. З одного боку, інформаційно-комунікаційні технології відкривають широкі можливості для індивідуалізації навчання, підвищення ефективності освітнього процесу, його підтримки, зокрема у змішаному форматі, та розвитку креативного

мислення. З іншого боку, надмірне використання гаджетів та інтернету може негативно впливати на фізичне та психічне здоров'я учнів та самих вчителів. Формування безпечного освітнього середовища – це спільна відповідальність вчителів, батьків та учнів, причому роль батьків у цьому процесі є особливо важливою. Подолання негативних аспектів здоров'язберігаючого освітнього середовища стане предметом наших подальших наукових розвідок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/> (Дата звернення 16.10.2024).
2. Вітюк В. В. Підготовка педагогів до створення здоров'язбережувального освітнього середовища у системі післядипломної освіти. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 8–12.
3. Гаврилук Л. І. Інформаційна культура як засіб формування здоров'язбережувального освітнього простору. *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації* : матеріали круглого столу / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 41–47.
4. Постанова Кабінету Міністрів № 87 від 21 лютого 2018 року «Про затвердження Державного стандарту початкової освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/87-2018-%D0%BF#n12> (Дата звернення 27.10.2024).
5. Про затвердження Положення про організацію роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності учасників освітнього процесу в установах і закладах освіти : Наказ Міністерства освіти і науки України від 26.12.2017 р. № 1669. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0100-18#Text> (Дата звернення 22.10.2024).
6. Про організацію укриття працівників та дітей у закладах освіти : Лист Державної служби України з надзвичайних ситуацій від 14.06.2022 р. № 03-1870/162-2. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13513> (Дата звернення 26.10.2024).
7. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 р. № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (Дата звернення 27.10.2024).
8. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню) : Лист Міністерства освіти і науки України від 14.08.2020 р. № 1/9-436. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/prostvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhenniai-protidiyi-bulingu-ckuvannuyu> (Дата звернення 20.10.2024).
9. Петренко О. Б. Дефініція і сутнісне наповнення поняття «освітнє середовище» в контексті сучасної освітньої парадигми. *Іноватика у вихованні*. Вип. 7(2). 2018. С. 6–16.

10. Кутасевич В. Д. Сучасні підходи до створення здоров'язбережувального освітнього середовища в школі (З досвіду роботи Нововолинської загальноосвітньої школи I–III ступенів № 6). *Формування інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища: досвід проектування і реалізації*: матеріали круглого столу / упоряд. Н. А. Поліщук. Луцьк : ВІППО, 2018. С. 32–38.

11. Мехед, О. Б. Підготовка майбутніх вчителів біології та основ здоров'я до соціально-педагогічної діяльності з метою популяризації здорового способу

життя. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Том 163. № 7. 2020. С. 115–119.

12. Сисоєва С. Професіоналізація вчителя в умовах воєнного стану в Україні. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2024. Випуск № 2(79). С. 7–11.

13. Трубачева С., Прохоренко О. Технологія змішаного навчання в здоров'язбережувальному освітньому середовищі гімназії. *Український педагогічний журнал*. 2019. № 4. С. 92–98.